

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-
ЛОГОПЕДІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У статті розглянуто аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів для реалізації завдань інклюзивної освіти. Наведено нормативно-правові акти, які забезпечують впровадження інклюзивної освіти в Україні. Підкреслено специфіку роботи вчителя-логопеда в умовах інклюзії та обумовлено необхідність оновлення вимог до майбутнього логопеда в інклюзивному освітньому просторі. Проаналізовано Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта. Виявлено визначальні вимоги, що висувуються до особистості майбутнього вчителя-логопеда. Актуалізовано інклюзивну компетентність у змісті професійної підготовки фахівців спеціальної освіти. Уточнено поняття «професійна готовність» і «професійна підготовка» по відношенню до майбутніх логопедів. Розглянуті деякі змістові аспекти щодо практико-орієнтованої підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзія, логопед, професійна підготовка

Однією з найпрогресивніших ідей сучасної освіти є відсутність бар'єрів у навчанні для дітей з обмеженими можливостями. Йдеться про доступність навчання у близькій відстані до місця проживання, про забезпечення умов для такого навчання (відповідна матеріально-технічна база, методологічний інструментарій, кадрове забезпечення), про подолання перешкод у сприйнятті та соціалізації людей з обмеженими можливостями.

Загальноосвітньою є тенденція інтеграції, яка є закономірним етапом розвитку спеціального навчання, а також інклюзії, що відображає поступові зміни у ставленні до людей з інвалідністю.

Відповідно до сучасного розуміння особистості дитини та феноменології дитинства (І. Бех, А. Богун, О. Савченко, Д. Фельдштейн та ін.), освітня модель також зазнає змін. Якщо раніше вважалося, що створення окремих спеціалізованих закладів освіти для дітей - це еталон освітньої моделі, то зараз парадигма змінюється в бік того, що діти з особливими потребами мають навчатися разом з іншими в звичайних школах.

Інклюзія дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей, забезпечення їм психолого-педагогічного та соціального супроводу в освітньому просторі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.

Як відомо, в основі інклюзії лежить право людини на освіту, проголошене у Всесвітній декларації прав людини у 1948 році, де зазначається: «Кожен має право на освіту...освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...» [2].

Принцип інклюзії підтримано й Декларацією прав дитини [1], 1959 р., де зазначено:

«Принцип 5. Дитина, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному відношенні, повинна забезпечуватися спеціальним режимом, освітою і піклуванням, необхідним зважаючи на її особливий стан».

«Принцип 10. Дитина має бути захищена від практики, яка може заохочувати расову, релігійну або будь-яку іншу форму дискримінації. Вона повинна виховуватися в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру й загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей».

Рух назустріч інклюзії включає в себе низку змін на рівні цілого суспільства та малої громади, які супроводжуються розробкою правових норм на міжнародному рівні. Зокрема, Всесвітня декларація «Освіта для всіх» надає гарантію всім дітям їхнього права на доступ до якісної базової освіти. Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів містять заклик до всіх держав зробити освіту осіб із фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною системи освіти.

Важливими документами, які закріплюють принципи інклюзії є Саламанська Декларація, 1994 р. та Дакарська декларація, 2000.

Отож, відповідно до міжнародних стандартів, в Україні розробляються нормативно-правові документи, які затверджують принципи інклюзивної освіти. Серед них Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (№ 1324 - VII від 5 червня 2014 року). Наказ МОН від 31.12.2015 № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі». Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 «Концепція розвитку інклюзивної освіти»

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами», визначає оптимальний зміст та обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з корекційно-розвитковою роботою.

Чисельні дослідження (Ф. Армстронг, Л. Бартон, А. Колупаєва, В. Синьов, Н. Шматко та ін.) свідчать про те, що кількість дітей з порушеннями психофізичного розвитку зростає. Дуже часто ці порушення є складними, носять комплексний характер. Так, у дітей, які мають порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату інтелекту спостерігаються порушення мовлення. Це обумовлює необхідність надання таким дітям кваліфікованої логопедичної допомоги. Учитель-логопед бере участь разом із іншими спеціалістами у психолого-педагогічному супроводі процесів соціалізації та розвитку осіб з обмеженими можливостями здоров'я в інклюзивному класі. Отож, це зумовлює актуальність проблеми підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах інклюзії.

Зазначимо, що в останні роки значно виріс інтерес до проблеми підготовки спеціалістів корекційної освіти. Дефіцит кадрів у цій галузі вимагає перегляду підходів до професійної підготовки педагогів спеціальних навчальних закладів. Готовність до професійної педагогічної діяльності розглядається науковцями (Н.Кічук, Л. Кондрашова, А. Ліненко, О. Мороз, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцько, Т. Лесіна та ін.) як складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-

педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій.

Проблематиці підготовки логопедів до професійної діяльності присвячені роботи вітчизняних учених: О.Гопіченко, М.Савченко, Л.Смирнової, Є.Соботович, В.Тарасун, М.Шеремет, Р.Юрової. Питання підвищення якості підготовки майбутніх вчителів-дефектологів до реалізації різних функцій професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладів у своїх працях торкалися Віт. Бондар, С. Миронова, Н. Пахомова, К. Островська, В. Тищенко, Д. Шульженко, А.Шевцов. Компетентнісний підхід як концептуальна основа оновлення змісту підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивного навчання вивчався на рівні фундаментальних досліджень, зокрема О. Бурмістровою, О. Мартинчук. Система професійної компетентності вчителя-логопеда стала предметом дисертаційного дослідження Ю. Пінчук. Водночас, як засвідчує аналіз наукового фонду, питання професійної готовності майбутніх логопедів до діяльності в умовах інклюзії вивчено недостатньо. З огляду на це, мета статті полягає в аналізі ключових аспектів професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів саме в умовах інклюзії.

Зазначимо, що поняття «професійна підготовка» доцільно сприймати як процес, а «професійна готовність» як ефективний і бажаний результат цього процесу.

Готовність майбутнього вчителя-логопеда до професійної діяльності, за визначенням Ю. Пінчук, - це складно-структуроване утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного виконання спеціалістом професійних функцій та сталого професійного зростання [3; 7]. Звісно, ця якість є набутою, тому потребує формування у майбутніх фахівців, передусім, у вищій педагогічній школі.

У цьому процесі принциповим, на наш погляд, є усвідомлення майбутніми логопедами на рівні переконань, що саме реалізована ідея інклюзії забезпечує гуманізацію вітчизняної освіти. Майбутні фахівці повинні поділяти ідею про те, що інклюзія в освіті - це ступінь інклюзії в суспільстві, одна з гуманітарних ідей його розвитку. Прийняття права осіб з обмеженими можливостями на якісну спільну освіту - необхідна умова поступу цивілізованого суспільства. Вона базується на принципах рівності, доступності освіти для всіх, всебічного залучення дитини до спільноти, віри в її успіх.

Ці переконання є невід'ємним елементом структури професійної готовності складають її ціннісний аспект.

Професійна готовність, як складна особистісно-професійна якість майбутнього фахівця, включає в себе низку компонентів. За В. Сластьоніним, професійна готовність охоплює психологічну, науково-теоретичну, практичну, психофізіологічну та фізичну готовності. На думку К. Дурай-Новакової структурними компонентами готовності є: мотиваційний, орієнтаційно-пізнавальний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний, установчо-поведінковий. Р. Санжаєва стверджує, що «готовність до професійної діяльності має складну динамічну структуру та включає в себе такі компоненти: мотиваційний (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); орієнтаційний (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами й прийомами діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу та синтезу,

порівняння, узагальнення тощо); вольовий (самоконтроль, самообілізація, вміння управляти діями, із яких складається виконання обов'язків); оціночний (самооцінка своєї підготовленості та відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним шляхом)» [4,45].

Нами розумілось, що якість підготовки кадрів будь-якого напрямку, залежить від якості надання освітніх послуг, успішності розроблення стандартів, що відповідають викликам часу та запитам соціуму. Реагуючи на нові вимоги конструктивних парадигм навчання, розроблений Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта. В результаті опанування необхідними та достатніми за обсягом і якістю знаннями, уміннями і навичками, а також ставленню і досвіду, вони набувають кваліфікацію в дипломі (Бакалавр спеціальної освіти. Учитель-дефектолог. Вихователь спеціальних та інклюзивних груп дошкільних і шкільних загальноосвітніх навчальних закладів. Асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням. Асистент вчителя-реабілітолога). А це саме й передбачає готовність молодого спеціаліста до компетентної діяльності в умовах інклюзії. Колективом розробників (Шермет М.К., Пахомова Н.Г., Миронова С.П., Федоренко С. В.) Стандарту наведено перелік компетентностей, якими повинен володіти фахівець. Серед них світоглядна, морально-етична, функціонально-поведінкова, соціокультурна компетентність, міжособистісна взаємодія, адаптивна, рефлексивна, громадянська компетентність, комунікативна, дослідницько-практична, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна, загальнонавчальна, інформаційно-аналітична, теоретико-методологічна, спеціально-методична, комунікативно-педагогічна, проектувальна, організаційна, психологічна, медико-біологічна компетентність, корекційно-зорієнтована.

Окрім загальних та професійних компетентностей окремо виділена інтегральна компетентність, зміст якої полягає у «здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі спеціальної та інклюзивної освіти або у процесі професійної діяльності (корекційній навчально-виховній, навчально-реабілітаційній), що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов» [6; 6]. Сутність інтегральної компетентності, на нашу думку, пов'язана з поняттям «інклюзивна готовність педагога». Це поняття В. Хитрюк визначає як системну інтегральну якість суб'єкта професійної педагогічної діяльності, яка передвизначає професійний вибір, спрямованість (орієнтацію), поведінкові стратегії і методи професійно-педагогічної діяльності в актуальних умовах інклюзивної освіти [7; 79]. Інклюзивна готовність педагога має компетентнісне наповнення, тобто кожен структурний елемент готовності співвідноситься із відповідними компетенціями.

Вивчення досвіду роботи логопедів-практиків показує, що вчитель-логопед, працюючи в інклюзивному середовищі, повинен мати такі особистісні якості як педагогічний оптимізм, стресостійкість, високий ступінь емпатії, організаторські здібності та вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях професійної діяльності.

Специфіка поля професійної педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому просторі ставить нові завдання в підготовці вчителів-логопедів у вищому навчальному закладі. Наприклад, у зарубіжній педагогіці все більшої

актуальності набуває рефлексивна компетентність. Вона полягає у здатності ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, оцінювати результати корекційно-педагогічних впливів, сприяти творчому підходу до корекційно-реабілітаційного навчально-виховного процесу в спеціальних і загальноосвітніх закладах.

Аналіз Стандарту підтверджує спрямованість підготовки учителів-логопедів на реалізацію нових освітніх запитів суспільства, в якому формується інклюзивний простір. Про це свідчить розширення кількості компетенцій та поглиблення їхнього змісту при підготовці спеціалістів-дефектологів.

Наразі перспективним вважаємо дослідження стану та рівнів сформованості готовності майбутніх логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзії з метою розроблення методики для розв'язання цього завдання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація прав дитини ООН; Декларація, Міжнародний документ, Резолюція від 20.11.1959. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Пінчук Ю. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 - «Корекційна педагогіка» / Ю. Пінчук. - К., 2005. - 16 с
4. Санжаева Р. Психологическая подготовка студентов к педагогической деятельности / Р. Д. Санжаева // Личность в системе деятельности : тез. докладов Региональной науч.-практ. конф. - Новосибирск: НГПУ, 1993. - С. 113-114.
5. Сергеева А. Инклюзивно ориентированная подготовка учителей-логопедов в вузе / А. И. Сергеева // Научно-педагогическое обозрение. - 2017. - № 2 (16). - С. 70-78.
6. Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем, ступенем бакалавра, з галузі знань 01 Освіта, спеціальності 016 Спеціальна освіта. - К., 2017. - 16 с
7. Хитрюк В. Инклюзивная готовность педагогов: генезис, феноменология, концепция формирования : монография / В. В. Хитрюк ; М-во образования Респ. Беларусь, Барановичский государственный университет. - Барановичи: БарГУ, 2015. - 276 с.

REFERENCES:

1. *Deklaratsiia prav dytyny OON* [Declaration of the Rights of the Child]. (1959). Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny OON* [Universal Declaration of Human Rights]. (1948). Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Pinchuk, Yu. (2005). *Systema profesiinoi kompetentnosti vchytelia-logopedov* [System of professional competence of teacher-speech therapist]. (Dissertation Abstract, Kyiv).
4. Sanzhaeva, R. (1993). *Psikhologicheskaya podgotovka studentov k pedagogicheskoi deiatel'nosti* [Psychological preparation of students for pedagogical activity]. In *Lichnost v sisteme deiatel'nosti: Conference Proceedings* (pp. 113-114). Novosybyrsk: NGPU.
5. Sergeeva, A. (2017). *Inkliuzivno orientirovannaia podgotovka uchitelei-logopedov v vuze* [The inclusive-oriented training of teachers-speech therapists at university]. *Nauchno-Pedagogicheskoe Obozrenie*, 2 (16), 70-78.
6. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy za pershym (bakalavrskym) rivnem, stupenem bakalavra, z haluzi znan 01 Osvita, spetsialnosti 016 Spetsialna osvita*. [Standard of Higher Education of Ukraine for the first (bachelor's) level, the bachelor's degree, from the field of knowledge 01 Education, specialty 016 Special Education]. (2017). Kyiv.

7. Khitriuk, V. (2015). *Inkliuzivnaia gotovnost pedagogov: genezis, fenomenologii, kontsepsiia formirovaniia* [Inclusive readiness of teachers: genesis, phenomenology, the concept of formation]. Baranovichi: BarGU.

Anastasiia Kapliienko. Some Aspects of the Professional Training of Future Teachers - Speech Therapists in the Conditions of Inclusion

The article deals with aspects of the professional training of future teachers-speech therapists for the realization of the tasks of inclusive education. The normative and legal acts providing introduction of inclusive education in Ukraine are presented. The specifics of the teacher-speech therapist's work under conditions of inclusion are emphasized and the need to update the requirements for the future speech therapist in the inclusive educational space is stipulated. The Standard of Higher Education of Ukraine for the first (bachelor's) level, the bachelor's degree, from the field of knowledge 01 Education, specialty 016 Special Education. The defining requirements for the personality of the future teacher-speech therapist are revealed.

The inclusive competence in the content of professional training of specialists in special education has been updated. The term "professional readiness" and "professional training" in relation to future speech therapists is specified. Some aspects of the practice-oriented preparation of future speech therapists for work in conditions of inclusive education are considered.

Keywords: *inclusion, the teacher-speech therapist, professional training*